

ĐỜN CA TÀI TỬ, NGHỆ THUẬT DÂN GIAN

Đờn ca tài tử là bộ môn nghệ thuật dân gian đặc trưng vùng sông nước Nam Bộ, là món ăn tinh thần không thể thiếu của người bình dân. Và cũng chính vì đờn ca tài tử đã đạt hết mọi tiêu chí mà UNESCO đưa ra: có tầm ảnh hưởng văn hóa rộng lớn, có giá trị nghệ thuật độc đáo, không nhầm lẫn với bất cứ loại hình âm nhạc nào khác, và quan trọng là nghệ thuật tài tử có sức sống mãnh liệt, hiện vẫn đang “sống” và “sống rất khỏe” tại một số địa phương, nên vừa qua nó đã được UNESCO ghi danh nghệ thuật đờn ca tài tử Nam bộ là di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại.

Các nhạc cụ sử dụng trong nhạc tài tử thường có các cây đờn tranh, cò, kìm, gáo, độc huyền, ống tiêu/ sáo... , và song loan. Song loan là một nhạc cụ có tác dụng “giữ nhịp” nên không thể thiếu trong những buổi chơi nhạc tài tử (hay nói rộng là cổ truyền Việt Nam). Đặc biệt, nó được sử dụng bằng... chân (chứ không như bên “nhạc Tây”, người nhạc trưởng phải đứng trước dàn hợp xướng vung tay “múa đũa”). Khoảng năm 1920, có bổ sung thêm các cây ghi-ta phím lõm, hạ uy cầm, và vĩ cầm (violon). Trong những cuộc chơi ngẫu hứng đơn lẻ, có khi chỉ một vài cây cũng “nên việc”. Thời gian đầu, nhạc cụ chưa phong phú, có khi chỉ một cây đờn cò, vốn của nhạc lễ. Dấu ấn còn đọng lại trong câu ca dao Nam Bộ:

*Vì dẫu cầu ván đóng đình,
Cầu tre lắc lẻo gập ghình khó đi.
Khó đi mượn chén ăn cơm,
Mượn ly uống rượu mượn đờn kéo chơi.*

Nhạc tài tử (một biến cải từ nhạc lễ, để rồi trở thành cái gốc của ca nhạc cải lương) bước đầu hình thành đơn lẻ từng nhóm nhỏ, rồi lớn mạnh và lan rộng, thành phong trào – phong trào Đờn ca tài tử.

Cũng như các nơi, các tay chơi “tài tử” một khi đã “lậm” thì họ không tài nào chịu ngồi yên ở nhà, không ít người đã “trốn nhà” đi theo gánh hát cải lương, bởi đó là môi trường tốt nhất để mỗi

đêm mỗi đờn, mỗi ca... cho đã. Chính vì vậy mà sau này An Giang nổi lên không ít danh ca, danh cầm lừng lẫy, “nghệ sĩ ưu tú”, “nghệ sĩ nhân dân”, soạn giả đa tài, có người còn lấy cả bằng tiến sĩ nghệ thuật quốc tế!

Đờn ca tài tử, suy cho cùng, ngoài yêu cầu tiêu khiển, bộ môn âm nhạc dân gian này ngày càng lớn mạnh là do xuất phát từ tình yêu quê hương đất nước, từ khát vọng tự do, và cũng do lòng ái quốc mà nên. Thật vậy, qua hàng ngàn bài ca được sáng tác dưới đời thường nhưng lại thể hiện rất cao lòng dũng cảm, tính cương trực, khí phách, và tình yêu đối với quê hương đất nước của người dân Nam bộ.

Ta hãy nghe lại điệu *Khóc hoàng thiên* (trong *Vì nghĩa liều mình*, của Trần Văn Khải):

*Phải lo báo quốc! Phải lo báo quốc!
Cái nợ máu râu, nam nhi lo đến.
Bốn biển chóng vãng giang san,
Anh hùng nệ chi,
Chí trung tử sanh chớ sợ,
Vị nước dầu có lâm nguy,
Tiếc chi giọt hồng,
Tiếng đời ngời phong.
Chúng ta cháu con Tiên Rồng,
Để hồng sợ ai!*

Hoặc bài *Tâm sự Từ Hải*, của Mạnh Tự Trương Duy Toàn ca điệu *Hành vân* bộc lộ sự căm hờn và khát vọng của người dân mất nước, thời Pháp chiếm:

Mật yên hùng, mật yên hùng,

*Giống Triệu Thường Sơn,
Đường cung kiếm,
Cái chí nam nhi,
Núi sông là phận,
Từ đây quyết,
Vẫy vùng cho sóng dậy trần ai.
Rền một trời,
Đùng đùng xao động!
Tài oanh liệt.
Mấy ngọn gươm vàng.
Rạch một sơn hà,
Mặc dầu ngang dọc,
Giữa trời đây sợ ai?
Công hầu vương bá,
Thả giữa giang hồ, Cây núi tâng bằng
Mặc sức tung hoành, chơi hoành chơi!
Ngang triều đình, đứng riêng một nơi.
Công hầu khanh tướng,
Làm chi cho nhọc tấm thân!*

Và họ đã vô cùng phấn khởi một khi đã “quyết vẫy vùng cho sóng dậy trần ai”! Nhân trận đánh chìm tàu Tây tại con rạch Cái Sinh, Vị Thanh – Hậu Giang, năm 1952, ông Hai Hoàn, viết liền một bài *Kim tiền Huế* tựa là *Chiến thắng Cái Sinh*, giới chơi đờn ca tài tử ai cũng biết bài ca này:

*Pháp vô đây Pháp liền bỏ thầy.
Đem máu xương tô, nhuộm núi sông này.
Lại có thêm chiếc tàu bự ghê, thấy
mà phát mê.
Nghe cái ùng! Tây run sợ.
Hai bên bờ, chúng nó lại hoảng hồn
khiếp kinh.
Lũ giặc nín thình.
Tàu kia chở Tây đen nghệt, bị chìm
tại đây cùng 400 tên...*

ĐẶC TRƯNG VÙNG SÔNG NƯỚC NAM BỘ

NGUYỄN HỮU HIỆP

Ngay sau sự kiện miền Nam hoàn toàn giải phóng năm 1975, “giới tài tử” cũng thường chơi bài *Khúc ca đại thắng* – thể điệu *Vạn Giá* (1-14) (*) một trong 7 bài nhạc lễ, do Hoàng Tấn soạn lời:

- 1/ (-) (-) (liu) *Khúc ca mùa xuân rộn rã tung bừng (xê)*
- 2/ *Trăm hoa đua nở đón mừng (xê) (-) một trang sử lấy lòng (hò) (-)*
- 3/ *Chiến tích oai hùng (hò) liệt oanh (xang) (-) Đấu tranh (xê) vì độc lập tự do (xang)*
- 4/ *Giải phóng (xê) (-) non sông (xang) (-) Bao chiến công (xư) còn lưu truyền hậu thế (cống)*
- 5/ *Diễm sơn (liu) là mùa xuân (-) đại thắng huy hoàng (xê)*
- 6/ *Tung bay cờ đỏ (cống) sao vàng (xê) (-) Quét sạch lũ (xư) hung tàn (hò) (-)*
- 7/ *Khúc khải hoàn (hò) chói chang (xang) (-) đã xua tan (xê) bóng tối xâm lăng (xang)*
- 8/ *Muôn đời sau (xê) sáng mãi (cống) (-) cho non sông (xê) nối liền một dải (cống)*
- 9/ (-) *Cuộc sống từ đây (u) ý Đảng lòng dân (xang) muôn người như một (cống)*
- 10/ *dang tung hô (xê) trên đường dựng xây (liu)*

- tô thăm (u) (-) quê hương (liu) (-)*
- 11/ *Đất nước đổi thay (u) tương lai mở rộng (cống) hương lúa trở (cống) đồng vàng (xê)*
- 12/ *Rừng thăm bạt ngàn (xê) màu xanh (liu) (-) phố thị cao tầng (cống) ánh đèn lung linh (u)*
- 13/ *Cuộc sống hồi sinh (xê) lạc nghiệp âu ca (xang) vắng nghe âm điệu (xang) thiết tha (u) (-)*
- 14/ *Giữa đất trời (xang) bao la (liu) (-) cho câu hò (u) diu dặt bay xa (liu).*

Nhạc tài tử, từ những đặc điểm rất riêng, cũng là sự thể hiện đầy “tính người” ấy. Bà Katherine Muller-Marin, trưởng đại diện văn phòng UNESCO tại Việt Nam cho biết chính những nét hay – đẹp, thể hiện lòng dũng cảm, bản tính hiền hòa nhưng cũng rất cương trực cùng khí phách của người dân Nam bộ thông qua nghệ thuật đờn ca tài tử cùng tình yêu và lòng quyết tâm bảo vệ nghệ thuật truyền thống của người dân Việt Nam đã thuyết phục Ủy ban liên chính phủ về bảo vệ văn hóa phi vật thể lần thứ 8 công nhận hôm 5/12/2013.

Sự hình thành hàng trăm lò dạy đờn ca miễn phí, hàng trăm Câu lạc bộ được thành lập trên cơ sở tự nguyện

tại các thôn xã khu vực đồng bằng sông Cửu Long, và lan rộng khắp các đô thị kể cả Tp. Hồ Chí Minh, hiển nhiên cho thấy nó đang sống rất khỏe mặc dù cho đến nay đã trên trăm năm, bộ môn này chỉ phát triển theo kiểu tự phát chứ chưa thấy có một trường chính quy nào dạy đờn ca tài tử! Tuy nhiên, vừa qua Thủ tướng Chính phủ đã chỉ thị: “Tôi yêu cầu Bộ Văn hóa – Thể thao và Du lịch, các cơ quan liên quan, các đảng bộ, chính quyền cùng các nghệ sĩ – nghệ nhân và đồng bào ta, nhất là các địa phương quê hương của nghệ thuật đờn ca tài tử Nam bộ, với tất cả tình cảm và trách nhiệm hãy hợp tác chặt chẽ, triển khai có hiệu quả chương trình hành động quốc gia bảo vệ và phát huy giá trị đối với nghệ thuật đờn ca tài tử Nam bộ; để nghệ thuật đờn ca tài tử Nam bộ – một loại hình nghệ thuật độc đáo vừa mang tính dân gian vừa mang tính bác học – luôn được bảo tồn và phát triển sáng tạo, luôn có vị trí xứng đáng trong đời sống văn hóa tinh thần của đồng bào miền Nam, của nhân dân Việt Nam và của nhân loại”.

Trong tinh thần đó, và trên đà “khắp nơi ca hát” hiện nay, Sở Văn hóa Thể thao và Du lịch An Giang không thể không quan tâm, tạo sức bật mạnh mẽ hơn nữa trong việc phát triển phong trào. Phần mình, các Câu lạc bộ Đờn ca tài tử, ngoài việc sinh hoạt định kỳ, giao lưu... , cần tổ chức những buổi tọa đàm mở rộng kiến thức (lich sử từng bài bản), cùng nhau học tập kỹ năng (chữ nhạc, ngón đờn), khơi gợi tiềm năng những người đam mê, nghiên cứu đánh giá đúng/ sai... qua đó các tài tử sẽ có điều kiện trang bị cho mình kiến thức và nhận thức sâu rộng hơn, đồng thời cũng giúp đại chúng thường ngoạn phát huy hơn tình yêu đối với âm nhạc.

N.H.H

(*) *Vạn Giá* là một trong 7 thể điệu Bắc Lễ, có chữ nhạc khởi đầu là chữ “Liu”, mỗi câu có 4 nhịp, tổng cộng 47 câu được chia làm 5 lớp: lớp 1: Từ câu 1 đến câu 8; lớp 2: Từ câu 9 đến câu 14; lớp 3: Từ câu 15 đến câu 24; lớp 4: Từ câu 25 đến câu 38; lớp 5: Từ câu 39 đến câu 47.

Sinh
hoạt
Câu
lạc
bộ
đờn
ca
tài
tử.
Ảnh: PV